

NÁRAMKY, IHLICE A IHLY Z 1. AŽ 3. STOROČIA Z GERMÁNSKEHO KNIEŽACIEHO SÍDLA V ZOHORE¹

KRISTIAN ELSCHKEK

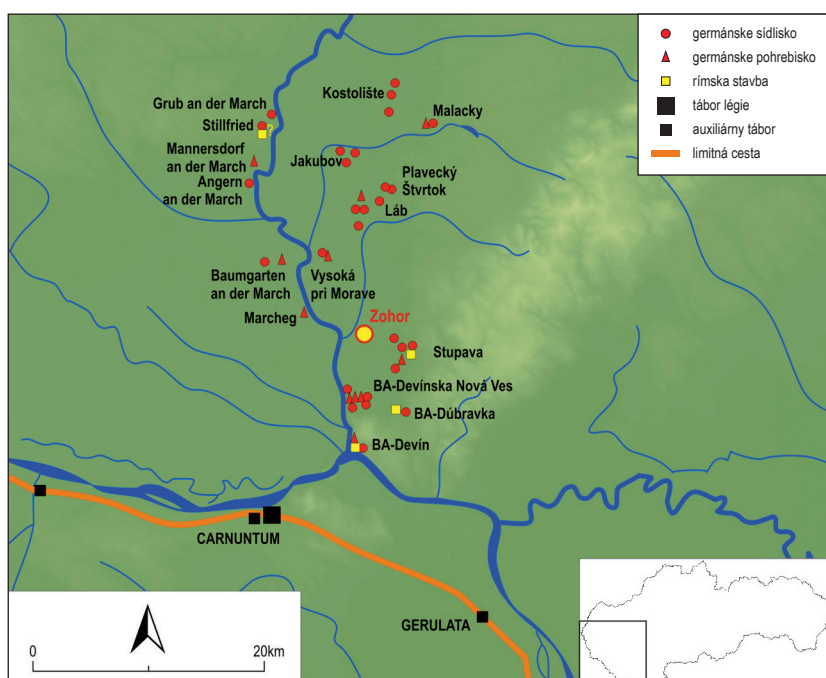
Keywords: Zohor, Roman period, Germanic settlement, cemetery, bracelets, pins, needles.

Abstract: Bracelets, pins and needles from the 1st to 3rd century A. D. from the Germanic princely settlement at Zohor. From the Germanic site at Zohor (Malacky District) come Roman and Germanic bracelets, pins, needles and a gold bracelet from princely grave 5/1957. Some of the finds come from settlement features and graves and part from the survey. The bracelets were made of silver, bronze and gold, the pins and needles from bronze and bone. The Germanic artefacts were probably produced in Zohor and nearby Germanic settlements, as evidenced by sporadic finds of semi-finished products and manufacturing features in the area.

1 ÚVOD

Polykultúrne nálezisko Zohor, časť Piesky leží približne 14 km severne od rímskej hranice *Limes Romanus* na Dunaji a približne 20 km vzdušnou čiarou od hlavného mesta Panónie – legionárskeho tábora a rímskeho mesta *Carnuntum* (obr. 1). Nálezisko je známe od 40. rokov 20. storočia kedy bolo v tunajšej štrkovni porušených niekoľko germánskych kniežacích hrobov. Tieto sa následne dostali do fondov

Slovenského národného múzea v Bratislave a Martine (Kolník 1959; Kraskovská 1959; Ondrouch 1957). Posledný kniežací hrob bol preskúmaný počas regulárneho záchranného výskumu v roku 2010 (Elschek 2013). V 60. a 80. rokoch 20. storočia lokalitu skúmali pracovníci Slovenského národného múzea (Kraskovská/ Studeníková 1996; Studeníková 1978) a od roku 1994 tu prieskumy a veľkoplošné archeologické výskumy realizuje Archeologický ústav SAV, v. i. (ďalej AÚ SAV).

Obr. 1. Osídlenie v dobe rímskej na južnom Pomoraví (návrh: J. Rajtár, grafika: P. Červeň).

Abb. 1. Besiedlung während der Römischen Kaiserzeit im südlichen Marchgebiet (Entwurf: J. Rajtár, Grafik: P. Červeň).

¹ Príspevok je publikovaný s podporou grantu VEGA 2/0043/22 – Archeologické pramene k včasnej dobe dejinnej a začiatku stredoveku v strednom Podunajsku a grantu APPV-21-0257 – Elity doby rímskej u stredoeurópskych Svébov.

Okrem kniežacích hrobov z lokality pochádzajú aj žiarové hroby, kde sa našli aj predmety z drahých kovov a početné zlomky bronzových nádob. Tie dokladajú bohatstvo tunajšieho obyvateľstva v porovnaní so severnejšie sa nachádzajúcimi germánskymi sídliskami napr. v Lábe alebo Plaveckom Štvrtku (Elschek 2017a, 112–123). Naproti tomu sa východne a južne od lokality nachádzajú rímsko-germánske vidiecke usadlosti s kamennými stavbami, určenými tiež pre miestne elity v Bratislave-Dúbravke a Stupave, i ďalšie významné germánske sídliská s rímskymi importmi a početnými nálezmi rímskej strešnej krytiny v Bratislave-Devínskej Novej Vsi, Bratislave-Záhorskej Bystrici a Stupave-Máste (Elschek 2017a, 14–25; Elschek/Groh/Kolníková 2015).

Od roku 1994 k metódam prieskumu patria: zber keramiky, resp. kovových predmetov detektormi kovov (Metadec C-scope, Fisher F-75), geofyzikálna prospekcia a letecké snímkovanie. Pre potreby približnej lokalizácie porušených kniežacích hrobov z r. 1949 a 1957 sa podarilo získať historické letecké snímky z vojenského archívu v Banskej Bystrici. V rokoch 1995 a 2008–2010 sa v Zohore realizovali veľkoplošné záchranné archeologické výskumy formou odstránenia ornice mechanizmom za stáleho použitia detektorov kovov. Vo výskume sa pokračovalo začistením plôch a následným ručným vyberaním objektov a žiarových hrobov. Archeologické nálezisko sa pôvodne rozkladalo na rozlohe vyše 30 ha, pričom značná časť z neho bola už skôr zničená ťažbou štrku. Počas výskumov AÚ SAV tu bola preskúmaná plocha cca 5,5 ha. Z doby rímskej sa preskúmala časť sídliska so sídliskovými a výrobnými objektmi, žiarové urnové hroby, kniežacie hroby a depot fragmentov bronzových nádob určeného na sekundárne spracovanie.

Predložený príspevok prezentuje a analyzuje kategórie drobných nálezov, ktoré súviseli s odievaním, úpravou účesov a textilnou výrobou. Patria sem predovšetkým rímske a germánske náramky, ihlice a ihly na šitie. Medzi nálezmi vyniká zlatý náramok z kniežacieho hrobu 5/1957. Z náleziska pochádza doteraz takmer 300 rímskych a germánskych spôn i niekoľko rímskych prsteňov, ktoré budú predmetom

osobitnej štúdie. V príspevku je spracovaný podrobný katalóg horeuvedených nálezov s vyhodnotením a určením podľa zaužívaných typológií (Beckmann 1966; Blume 1912; Crummy 2005; Droberjar 1999; Riha 1990; Wójcik 1982).

2 KATALÓG NÁLEZOV

Všetky nálezy sú uložené v AÚ SAV (evid. č. nižšie) s výnimkou zlatého náramku z hrobu 5/1957, ktorý je deponovaný v Slovenskom národnom múzeu – Archeologickom múzeu v Bratislave (ďalej SNM – AM; evid. č. AP 1347). Datovanie niektorých drobných nálezov z rokov 2008–2010 vychádza z ich nálezového kontextu. Ide o dosiaľ nepublikované objekty, ktorých vyhodnotenie sa nachádza vo finálnej fáze spracovania. Datované boli na základe keramiky.

2.1 NÁRAMKY A NÁRAMENICE

1. Bronzový náramok/náramenica zakončená hadou hlavičkou, fragment, \varnothing cca 9 cm, 16,74 g, evid. č. 847 – urnový hrob 23/2008 z druhej polovice 1. storočia (obr. 2: 1).

2. Bronzový náramok zakončený hadou hlavičkou, fragment, zach. dĺ. 2,1 cm, 2,73 g, evid. č. 51/7 – zber sídlisko (obr. 2: 2).

3. Strieborný náramok, zach. dĺ. 2,5 cm, 7,04 g, evid. č. 1625 – zber pohrebisko (obr. 2: 3).

4. Strieborný náramok, zach. dĺ. 1,6 cm, 3,46 g, evid. č. 1930 – zber pohrebisko (obr. 2: 4).

5. Bronzový náramok s pečatidlovým zakončením, fragment, \varnothing cca 6 cm, 8,05 g, evid. č. 1358 – zber pohrebisko (obr. 2: 5).

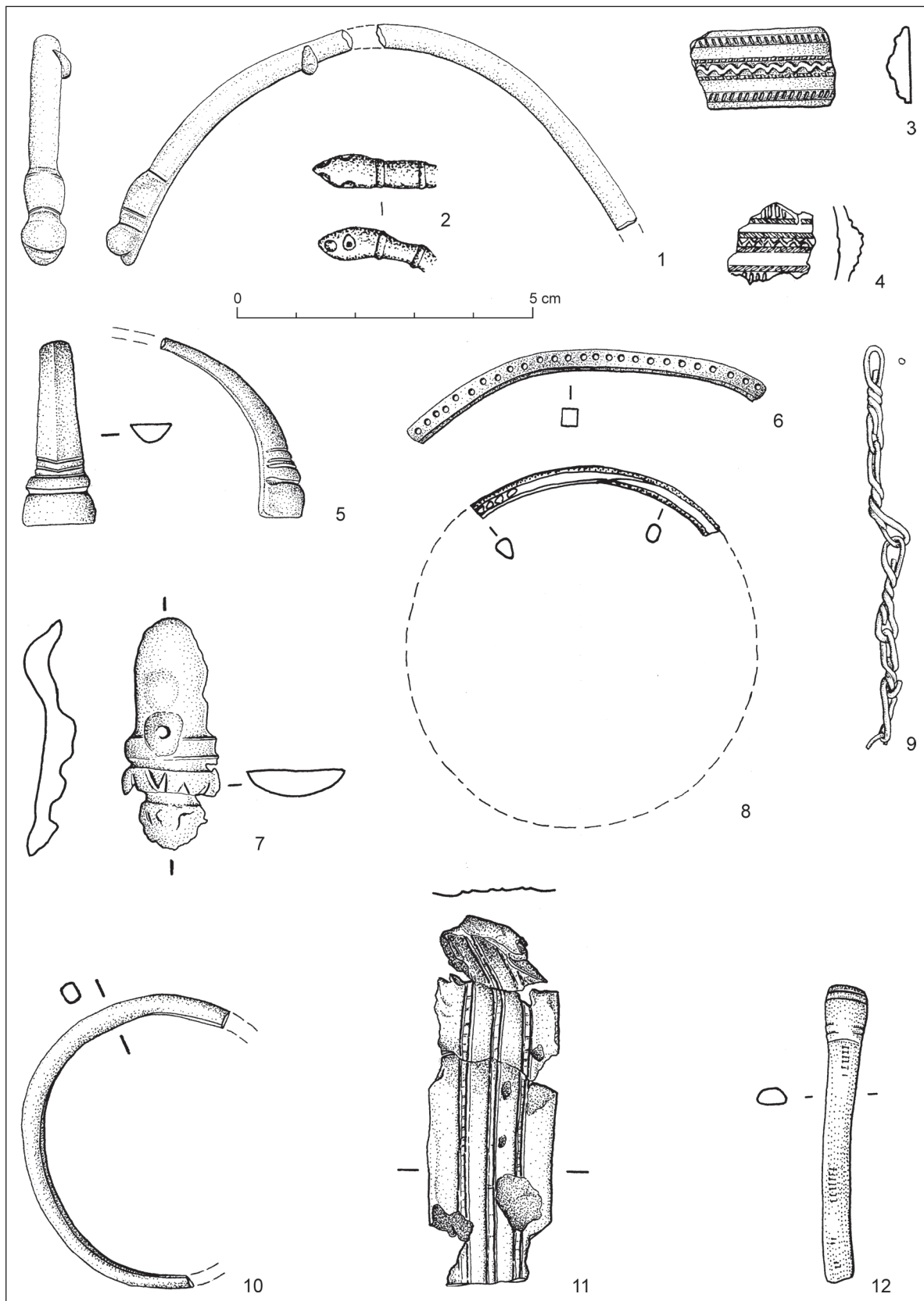
6. Bronzový náramok na jednej strane zdobený kruhovými puncami, deformovaný, zach. dĺ. cca 6 cm, 4,73 g, evid. č. 1415 – zber sídlisko (obr. 2: 6).

7. Strieborný náramok/náramenica zakončený hlavičkou hada, spečený fragment, zach. dĺ. 4 cm, 14,71 g, evid. č. 670 – hrob 8/2005 z druhej polovice 2. storočia (obr. 2: 7).

8. Strieborný fragment hladkého náramku, priemer asi 6 cm, 2,57 g, evid. č. 1080 – zber sídlisko (obr. 2: 8).

9. Strieborná pletená retiazka, zach. dĺ. 7 cm, 0,40 g, evid. č. 1113 – zber sídlisko (obr. 2: 9).

10. Bronzový náramok, \varnothing cca 5 cm, 5,18 g, evid. č. 1473 – objekt 124/2009 z druhej polovice 2. storočia (obr. 2: 10).

Obr. 2. Zohor – Piesky. Náramky. 1, 2, 5, 6, 10, 12 – bronz; 3, 4, 7-9, 11 – striebro (kresby: N. Vaššová).

Abb. 2. Zohor – Piesky. Armringe. 1, 2, 5, 6, 10, 12 – Bronze; 3, 4, 7-9, 11 – Silber (Zeichnungen: N. Vaššová).

11. Široký plochý strieborný náramok (*armilla*), zdobený tromi paralelnými pásmi, zach. dĺ. 6,5 cm, 8,22 g, typ Crummy skupina B/C, evid. č. 1365 – zber pohrebisko (obr. 2: 11).

12. Bronzový náramok, zach. dĺ. 5 cm, 7,0 g, evid. č. 544 – zber pohrebisko (obr. 2: 12).

2.2 NÁRAMOK/NÁRAMENICA

1. Zlatý náramok/náramenica, kniežací hrob 5/1957, váha 304,7 g, ø 9 cm, evid. č. AP 1347 (SNM – AM, 1.–2. storočie (obr. 3; *Kraskovská 1959*, obr. 62, 63; *Rajtár 2013*, Abb. 2, 3).

Obr. 3. Zohor – Piesky. Zlatý náramok z kniežacieho hrobu 5/1957 (podľa *Rajtár 2013*, Abb. 2, 3).

Abb. 3. Zohor – Piesky. Goldarmring vom Fürstengrab 5/1957 (nach *Rajtár 2013*, Abb. 2, 3).

2.3 BRONZOVÉ IHLICE

1. Bronzová ihlica s profilovanou hlavicou, typ Beckmann IVa/64, dĺ. 17,8 cm, 8,76 g, evid. č. 1681 – objekt 182/2010 z 1. storočia (obr. 4: 1).

2. Bronzová ihlica s profilovanou hlavicou, typ Beckmann IVa/64, dĺ. 15,2 cm, 7,83 g, evid. č. 1442 – objekt 121/2009 z 2. storočia (obr. 4: 2).

3. Bronzová ihlica s profilovanou hlavicou a otvorom, typ Beckmann IIa/9-10, dĺ. 12,1 cm, 6,0 g, evid. č. 41/23 – zber sídlisko (obr. 4: 3).

4. Bronzová ihlica s profilovanou hlavicou, dolná časť odlomená, typ Beckmann IVa/57, zach. dĺ. 3 cm, 3,74 g, evid. č. 1614 – zber pohrebisko (obr. 4: 4).

5. Bronzová ihlica, fragment, hlavička a dolná časť chýba, zach. dĺ. 3,2 cm, 0,98 g, evid. č. 1629 – objekt 177/2010 z 1. storočia (obr. 4: 5).

6. Bronzová ihlica s profilovanou hlavicou, profilovaná hlavička, typ Beckmann IVb/74 alebo 84?, dĺžka 10,9 cm, 4,66 gramov, evid. č. 1316 – zber sídlisko (obr. 4: 6).

7. Bronzová ihlica, šošovkovitá hlavica, hrot chýba, typ Beckmann IVb/77 / Droberjar typ 4; dĺ. 7,7 cm, 2,46 g, evid. č. 1722 – objekt 216/2010 z prvej polovice 1. storočia (obr. 4: 7).

8. Bronzová ihlica, fragment, hlavička aj dolná časť chýba, zach. dĺ. 9,5 cm, 2,11 g, evid. č. 1636 – objekt 182/2010 z 1. storočia (obr. 4: 8).

9. Bronzová ihlica s guľovitou hlavicou, odlomená, zach. dĺ. 1,4 cm, 5,01 g, evid. č. 1351 – zber pohrebisko (obr. 4: 9).

10. Bronzová ihlica s guľovitou hlavicou, odlomená, zach. dĺ. 3,7 cm, 8,73 g, evid. č. 435 – zber pohrebisko (obr. 4: 10).

2.4 BRONZOVÉ IHLY NA ŠITIE A HÁKOVITÁ IHLA

1. Bronzová ihla na šitie s pozdĺžnym otvorom, typ Beckmann I/3, dĺ. 9,6 cm, 2,1 g, evid. č. 47/95 – objekt 47/1995 z prvej polovice 2. storočia (obr. 5: 1; *Elschek 2011*, 179, Abb. 4: 2).

2. Bronzová ihla na šitie s pozdĺžnym otvorom, hrot odložený, typ Beckmann I/3, zach. dĺ. 8,9 cm, evid. č. 1730 – objekt 230/2010 z 1. storočia (obr. 5: 2; *Elschek 2021*, Abb. 3: 3; 4: 2).

3. Bronzová ihla na šitie s pravouhlým otvorom, hrot odlomený, typ Beckmann I/3, zachovaná dĺžka 7,8 cm,

1,12 gramov, evid. č. 1210 – objekt 67/2008 z 1. polovice 3. storočia (obr. 5: 3).

4. Bronzová ihla na šitie s pozdĺžnym pravouhlým otvorom, typ Beckmann I/3, dĺ. 7,8 cm, 1,19 g, evid. č. 1484 – zber sídlisko (obr. 5: 4).

5. Bronzová ihla na šitie s pozdĺžnym pravouhlým otvorom, typ Beckmann I/3, dĺ. 9 cm, 0,97 g, evid. č. 1534 – zber sídlisko (obr. 5: 5).

6. Bronzová ihla na šitie s pozdĺžnym pravouhlým otvorom, typ Beckmann I/3, dĺ. 6,4 cm, 0,63 g, evid. č. 23/95 – objekt 43/1995 z prvej polovice 3. storočia (obr. 5: 6).

7. Bronzová ihla na šitie?, horná časť odlomená, typ Beckmann I/3, dĺ. 6 cm, 0,49 g, evid. č. 1631 – objekt 177/2010 z prvej polovice 1. storočia (obr. 5: 7).

8. Bronzová hákovitá ihla, tordovaná, so zdobenou zahnutou hlavicou, dĺ. 8 cm, 1,57 g, evid. č. 1126 – objekt 34/2008 z druhej polovice 2. storočia (obr. 5: 8).

2.5 KOSTENÉ IHLICE

1. Kstená ihlica, horná časť odlomená, spodná časť zahrotená, zach. dĺ. 6,6 cm, evid. č. 1248 – objekt 68/2008 z 2. storočia (obr. 6: 1).

2. Kstená ihlica, dolná časť odlomená, hladný povrch, zach. dĺ. 3,2 cm, evid. č. 27/1995 – objekt 30/1995 z 2. storočia (obr. 6: 2).

3. Kstená ihlica, dolná časť odlomená, zach. dĺ. 8,2 cm, evid. č. 1652 – objekt 195/2010 z 1. storočia (obr. 6: 3).

4. Kstená ihlica s dierkou a pleteným bronzovým krúžkom, zach. dĺ. 9,4 cm, \varnothing krúžku 1,6–1,7 cm, evid. č. 1746 – objekt 199/2010 z 1. storočia (obr. 6: 4).

5. Kstená ihlica s dierkou a fragmentom bronzového krúžku, dĺ. 15,8 cm, evid. č. 1465 – objekt 122/2009 z 2. storočia (obr. 6: 5).

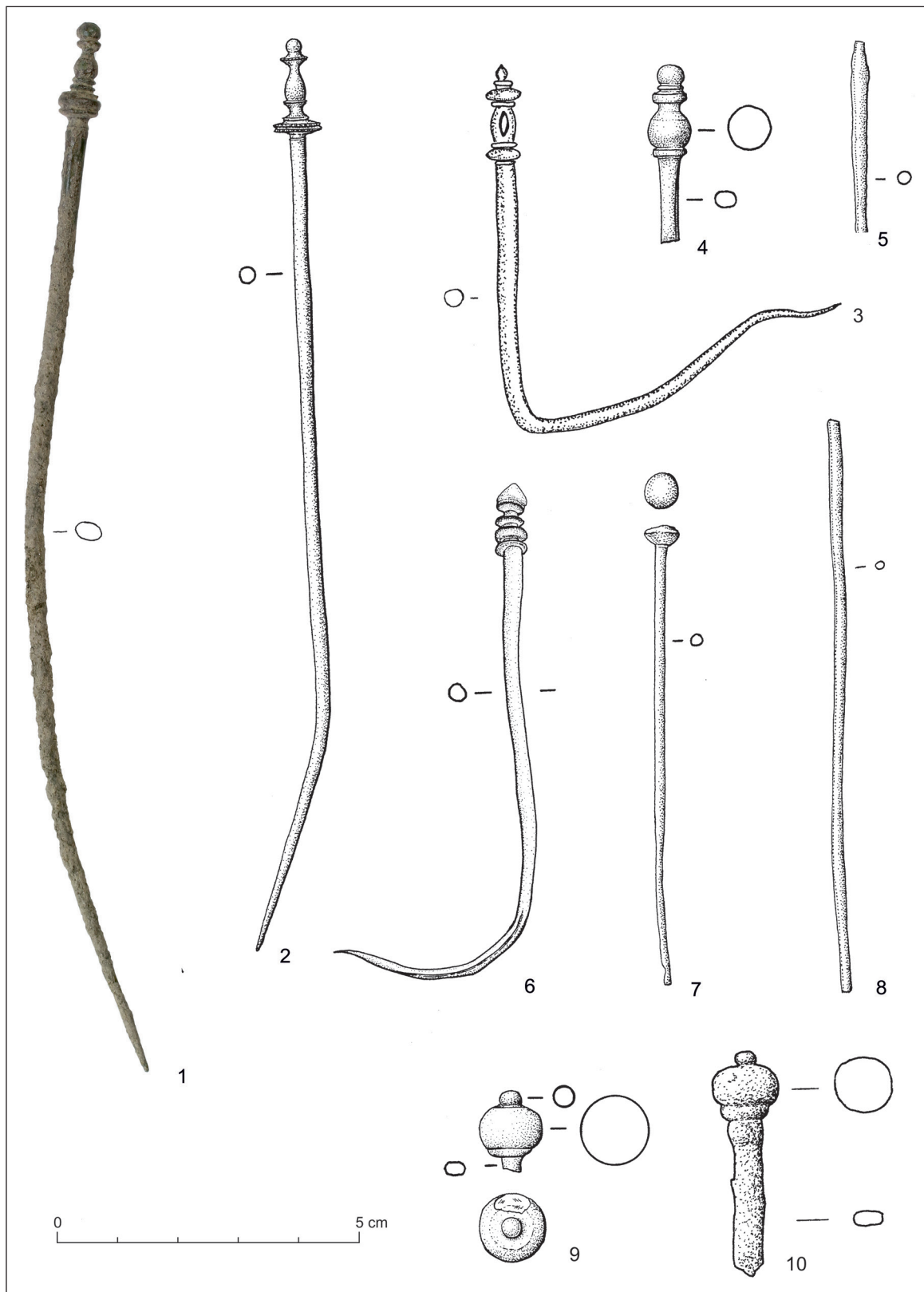
6. Kstená ihlica, horná časť odlomená, zach. dĺ. 14,5 cm, evid. č. 1501 – objekt 121/2009 z 2. storočia (obr. 6: 6).

7. Kstená ihlica, osemboký prierez, zach. dĺ. 18,2 cm, evid. č. 1502 – objekt 121/2009 z 2. storočia (obr. 6: 7).

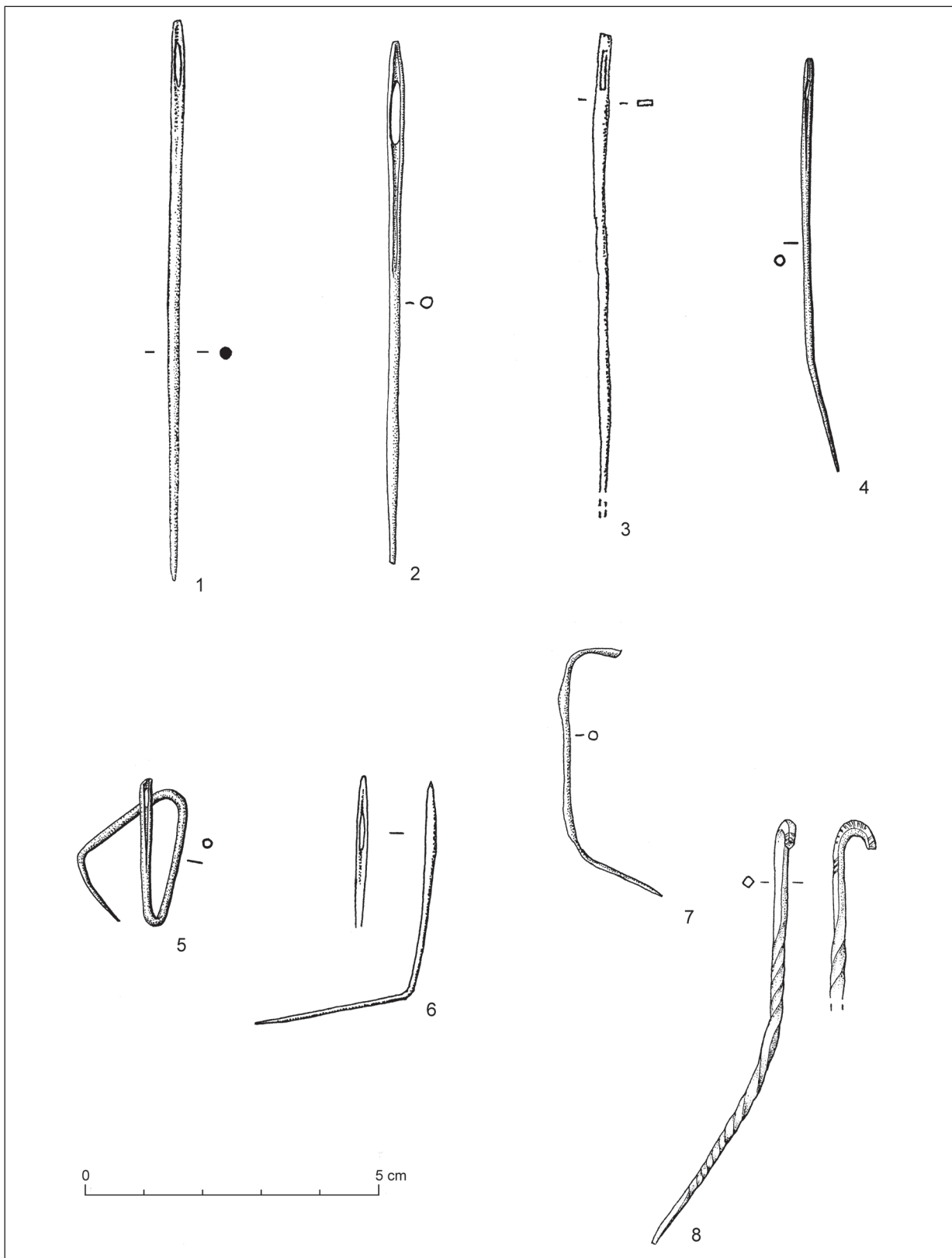
3 VYHODNOTENIE NÁLEZOV

3.1 NÁRAMKY/NÁRAMENICE

K náramkom/nárameniciam z doby rímskej radíme 10 fragmentov (obr. 2: 1–8, 10–11) a s istou rezervou aj zlomok náramku s pečatidlovou hlavičkou (obr. 2: 12). Zo žiarového hrobu 23/2008 zo Zohora (*Elschek 2023*, 53, Abb. 2) pochádza

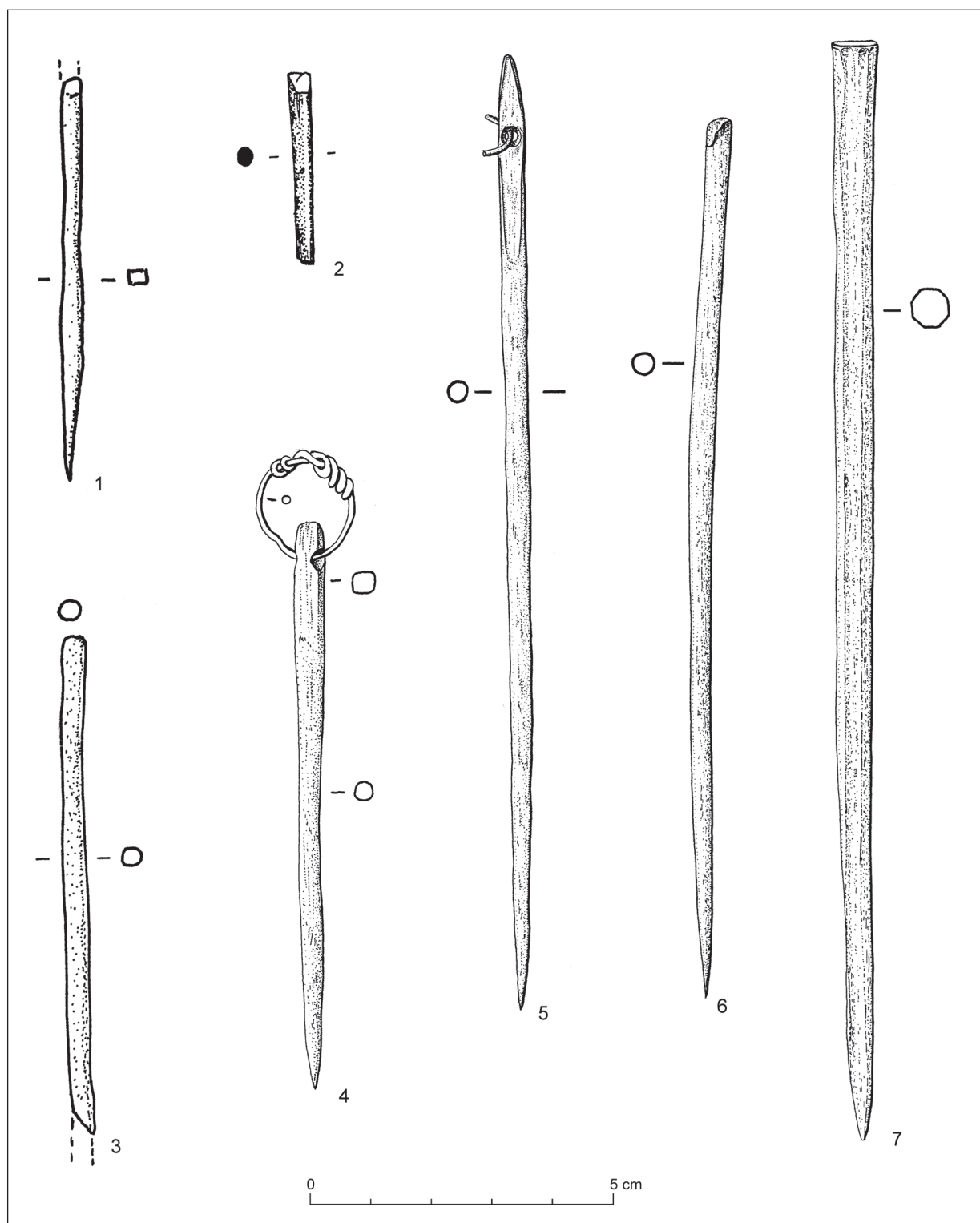

Obr. 4. Zohor – Piesky. Bronzové ihlice (kresby: N. Vaššová).
Abb. 4. Zohor – Piesky. Bronzenadeln (Zeichnungen: N. Vaššová).

Obr. 5. Zohor – Piesky. Bronzové ihly na šitie (kresby: N. Vaššová).

Abb. 5. Zohor – Piesky. Bronzene Nähadeln (Zeichnungen: N. Vaššová).

Obr. 6. Zohor – Piesky. Kostené ihlice (kresby: N. Vaššová).

Abb. 6. Zohor – Piesky. Knochenadeln (Zeichnungen: N. Vaššová).

fragment hladkého bronzového náramku zakončeného hlavičkou hada (obr. 2: 1), ktorý má analógiu v zlatom náramku z kniežacieho hrobu 5/1957 zo Zohora (obr. 3). Hrob 23 na základe spôn typu Almgren 68 a ďalších milodarov patrí do druhej polovice 1. storočia až začiatku 2. storočia. Podobný fragment bronzového náramku ako z hrobu 23/2008 pochádza aj z hrobu 40 z Kostolnej pri Dunaji (Kolník 1980, Taf. CV: 40–h). V tomto hrobe sa nachádzali spony s očkami typu Almgren 55 a 57, ktoré ho datujú približne na koniec 1. až do prvej polovice 2. storočia. Zo sídliskovej vrstvy germánskeho sídliska v Bratislave-Trnávke pochádza tiež podobný bronzový náramok (Varsik 2011, Tab. 51: 18). Horeuvedený zlatý náramok zo Zohora datuje L. Kraskovská do doby okolo prelomu 1. a 2. storočia a zaraďuje ho k najstarším náramkom/nárameniciam zakončených hlavičkami hadov (Kraskovská 1959, 124). Tento náramok s hmotnosťou približne 305 gramov zodpovedá váhe 40 zlatých rímskych mincí typu *aureus*. J. Schuster zlatý náramok zo Zohora ako aj zlatý náramok z Wülzenhofenu v Dolnom Rakúsku radí k náramkom tzv. „*pommerschen Typs*“ a datuje ich do stupňov B2–C1a (Schuster 2018, 79–85, Abb. 29–33). Zaujímavý názor vyslovil J. Werner ktorý predpokladal, že zlatý náramok zo Zohora mohol predstavovať rímske vyznamenanie (*armilla*) pre kvádskeho princepsa za jeho služby (Werner 1980, 34–37).

Z areálu žiarového pohrebiska pochádzajú fragmenty z tiel profilovaných strieborných náramkov s esovitou výzdobou (obr. 2: 3–4). Tieto možno datovať do 2. storočia a zaradiť predovšetkým k typu Blume BII (Blume 1912, 30, 31) alebo Wójcik IIIB (Wójcik 1982). Na základe uzavretých nálezových celkov z oblasti przeworskej a wielbarskej kultúry poznáme k náramkom s esovitou výzdobou analógie z lokalít: Babi-Dól-Borc (hrob 17) – tu spolu s tromi sponami typu Almgren 94 (Maczyńska/Jakubczyk/Urbanik 2021, Taf. XXXV: 4); Czarnowko (objekt 373); Pilipky – náramky zo zlata (Schuster 2018, Abb. 32: 1, 2, Taf. XXI: 3.1–3.3); Olsztyn-Kortovo (hrob 9) – dva bronzové náramky spolu so sponou typu Almgren

41; Pierzchaly (hrob 21) – bronzový náramok; Zwierzewo (zberový nález B) – bronzový náramok (Cieśliński 2010, Taf. 2: 5, 6; Taf. 11: 2; 55: B); Weklice – dva strieborné náramky (Natuńiewicz-Sekula/Okulicz-Kozarin 2011, Pl. CX-CIX: 5, 6; CCXX: 2, 3). V urnovom hrobe 8/2005 zo Zohora sa našiel spečený strieborný náramok zakončený hlavičkou hada (obr. 2: 7), ktorý nie je možné typologicky presnejšie zaradiť (Elschek 2013, Abb. 13). Z uvedeného hrobu pochádzajú aj tri spony s valcovitou hlavicou a zlatý hruškovitý závesok zdobený filigránom i granuláciou. Z nich jedna spona patrila k typu Almgren 132a, dve k Machajewski forma 2 z druhej polovice 2. storočia. Mohlo ísť o podobný strieborný náramok aký sa našiel v hrobe 47 z Kostolnej pri Dunaji (Kolník 1980, Taf. CVII: 47b). Z areálu sídliska pochádza náramok zhotovený z bronzovej tyčinky štvoruholníkového prierezu s kruhovými puncami po stranách (obr. 2: 6) a fragment strieborného hladkého náramku (obr. 2: 8). Zlomok bronzového hladkého náramku oválneho prierezu sa našiel v objekte 124/2009 z druhej polovice 2. storočia (obr. 2: 10). Z areálu sídliska pochádza aj časť striebornej pletenej retiazky (Schmuckkette) typu Riha 10.2 (Fuchsschwanzketten), ktorá je datovaná do 1. storočia (obr. 2: 9). Retiazka mohla byť súčasťou náramku, časťou náhrdelníka alebo patriť k odevu rímskeho pôvodu. Analógie z Augstu sú ale z bronzu (Riha 1990, 76, 77, Taf. 32: 747–749). Fragment širokého plochého zdobeného strieborného náramku s tromi paralelnými pásmi (obr. 2: 11) je rímskym výrobkom. Analógie k nemu poznáme najmä z britských ostrovov, s najväčšou koncentráciou vo východnom Anglicku (Crummy 2005, Table 1, Fig. 2). Najbližšie analógie k náramkom tohto typu patria ku skupine B alebo C podľa Crummyovej (2005, Fig. 3: 6, 28).² N. Crummy ich považuje za vojenské vyznamenania (*armillae*) z doby obsadenia Británie za cisára Claudia. Výzdobu na náramkoch porovnáva s výzdobou zastúpenou na sponách typu Aucissa alebo Hod-Hill, prípadne na rímskych vojenských opaskových kovaniach, čo by podporovalo datovanie náramkov okolo polovice 1. storočia, ešte do predfláviovského obdobia

² Za konzultáciu k nálezu ďakujem Mag. Dr. Helge Sedlmayerovej.

(Crummy 2005, 98, Fig. 4). Strieborná *armilla* sa hypoteticky dostala do Zohora počas pohybu rímskych vojenských jednotiek, resp. pomocných zborov, ktoré po dobytí Británie mohli byť presunuté do Panónie a zúčastnili sa na Domitianovej vojne proti Kvádom.

3.2 BRONZOVÉ IHLICE

Zo sídliskových objektov pochádza 10 bronzových ihlíc, slúžiacich na zopínanie šiat alebo účesu a majúcich zároveň estetickú funkciu. Na základe časového zaradenia objektov možno ihlice z objektov 182/2010 – 2 ks (obr. 4: 1, 8), 177/2010 (obr. 4: 5) a 216/2010 (obr. 4: 7) datovať do 1. storočia a ihlicu z objektu 121/2009 do 2. storočia (obr. 4: 2). Medzi nálezy zo zberu, ktoré pravdepodobne patria do doby rímskej možno zaradiť päť ihlíc, z toho sa tri exempláre našli v areáli pohrebiska (obr. 4: 4, 9, 10) a dva exempláre na sídlisku (obr. 4: 3, 6). Ihlica so šošovkovitou hlavičkou typu Beckmann IVb/77 z objektu 216/2010 patrí k najvčasnejším germánskym ihliciám zo Zohora (obr. 4: 7). Podľa E. Droberjara (typ 4) sa ihlice tohto typu koncentrujú hlavne v Čechách. Na pohrebisku Dobřichov-Piřchora sa nachádzali v 9 hrobch patriacich do fázy B1a (Droberjar 1999, 86, Abb. 19: 4). Ihlice tohto typu vystupujú už v hrobch przeworskej kultúry v stupni I a IIa (Woźniak 2021, Tab. XXIII: 2a, XCVIII: 4). Z pohrebísk skupiny Abrahám-Kostolná pri Dunaji-Sládkovičovo pochádza len niekoľko bronzových ihlíc v porovnaní s početným zastúpením kostených exemplárov. Bronzové exempláre pochádzajú z hrobov v Abraháme a Kostolnej pri Dunaji z 1.–2. storočia. V Abraháme do 1. storočia patria dve ihlice. Prvá predstavuje typ Beckmann III/48 a pochádza z hrobu 80, kde medzi sprievodnými nálezmi bola spona s očkami typu Almgren 45 (Kolník 1980, Taf. XXVI: 80b–c). Druhá ihlica typu Beckmann IIa/10 pochádza z hrobu H (Kolník 1980, LXIII: Hc), kde k sprievodným nálezom patrili aj tri spony typu Almgren 67 (Kolník 1980, LXIII: Hb1–3). V Kostolnej pri Dunaji sa v hrobe 35 našla ihlica typu Beckmann IIc (Kolník 1980, Taf. XCIX: 35c). Tu sprievodné nálezy tvorili aj dve strieborné

spony typu Almgren 48 (Kolník 1980, Taf. XCIX: 35b1–2). Dve ihlice s profilovanými hlavičkami z objektov 182/2010 a 122/2009 (obr. 4: 1, 2) zo Zohora patria k typu Beckmann IVa/64. Objekt 182/2010 spadá do 1. storočia a objekt 122/2009 do 2. storočia. Identickú ihlicu z hrobu 184 z Abrahámu (Kolník 1980, Taf. LIII: 184d) môžeme na základe profilovanej spony typu Almgren 69 a trúbkovitej spony (Kolník 1980, Taf. LIII: 184e–f) datovať do poslednej tretiny 1. až prvej polovice 2. storočia.

3.3 BRONZOVÉ IHLY

Do tejto skupiny patrí sedem bronzových ihli na šitie a jedna tordovaná hákovitá ihla. Jedna ihla na šitie (obr. 5: 2) bola deponovaná v izolovanom kostrovom hrobe staršej ženy označenom ako objekt 230/2010. Tento hrob patrí na základe dvoch spôn typu Almgren 68 a rádiokarbového datovania do doby okolo polovice 1. storočia (Elschek 2021, 205, Abb. 5). Zo sídliskového objektu 177/2010 z prvej polovice 1. storočia pochádza zlomok bronzovej ihly, ktorej horná časť chýba (obr. 5: 7). Ďalší exemplár ihly na šitie (obr. 5: 1) pochádza z výplne prepáleného výrobnotechnického objektu 47/1995 datovaného do prvej polovice 2. storočia. Do prvej polovice 3. storočia patria objekty 67/2008 a 43/1995, kde sa našli bronzové ihly na šitie (obr. 5: 3, 6). Dve bronzové ihly na šitie z areálu sídliska pravdepodobne tiež patria do doby rímskej (obr. 5: 4, 5). Z pohrebísk Abrahám a Sládkovičovo pochádzajú z 1. až 2. storočia fragmentárne zachované bronzové ihly na šitie. V Abraháme sa našli v hrobch 72 a 202 (Kolník 1980, Taf. XXIV: 72f; LVII: 202c), v Sládkovičove v hrobe 39 (Kolník 1980, Taf. CXLIV: 39b). Hákovitá ihla z objektu 34/2008 zo Zohora (obr. 5: 8) má analógie v žiarových hrobch 144 a 185 z Abrahámu (Kolník 1980, Taf. XLV: 144a–b, d; LIII: 185d) a z hrobu 30 z Kostolnej pri Dunaji (Kolník 1980, Taf. XCV: 30f). Tri hákovité tordované ihly pochádzajú tiež z Cíferu-Pácu (Varsik/Kolník 2021, Taf. 1: 12; 29: 2; 80: 1). Z rozsiahlych germánskych sídlisk z juhozápadného Slovenska sú doložené ihly na šitie v 2. až 4. storočí. Zo sídliska v Branči pochádza

niekoľko ihli na šitie z fázy A vymedzenej rokmi 120/140 až 180/200 (*Kolník/Varsik/Vladár 2007*, 31, 32). Ide o exempláre z objektov 4, 26 a 46 (*Kolník/Varsik/Vladár 2007*, Tab. 5: 8; 33: 1; 56: 1). Početné ihly na šitie pochádzajú z germánskeho sídliska a neskororómskej rezidencie z Cíferu-Pácu z 3. až 4. storočia, čo sa dalo očakávať na základe preskúmaných textilných dielní v jeho areáli (*Varsik/Kolník 2021*, Taf. 1: 10, 11; 18: 4, 5; 22: 6; 45: 1, 6; 45: 4, 5; 73: 16; 99: 1; 103: 4). Ihly na šitie sú tiež sporadicky zastúpené v sídliskových objektoch z južnej Moravy (napr. Komořany, Křepice, Rajhrad – *Droberjar 1997*, Taf. 38: 2; 66: 6; 96: 2; 128: 21).

3.4 KOSTENÉ IHLICE

Zo sídliskových objektov pochádza sedem kostených ihlíc, ktoré pravdepodobne slúžili najmä k úprave účesov a na zopínanie šatu. Mohli však plniť aj funkciu ozdoby, o čom zrejme svedčia ihlice z objektov 122/2009 a 199/2010, ktoré mali do dierky upevnený bronzový krúžok. Nie je vylúčená ani funkcia šidiel alebo ich multifunkčné využitie. Časovo patria ihlice zo Zohora do staršej doby rímskej. Podľa predbežného datovania patria exempláre z objektov 195/2010 a 199/2010 (obr. 6: 3, 4) do 1. storočia, ihlice z objektov 68/2009, 30/1995, 122/2009 (obr. 6: 1, 2, 5) a dve ihlice z objektu 121/2009 (obr. 6: 6, 7) do 2. storočia. Analogické kostené ihlice pochádzajú zo sídliska z 1. storočia z objektov 10/1988 a 74/1989 v Bratislave-Dúbravke (*Elschek 2017a*, Taf. 8: 2; 23: 3). Z pohrebísk Abrahám, Kostolná pri Dunaji a Sládkovičovo disponujeme väčšinou žiarom poškodenými a fragmentárne zachovanými kostenými ihlicami z 1. až 2. storočia (*Kolník 1980*, Taf. XIV: 12b1; XVI: 28d; XXII: 63b; XXXV: 104g; XXXIX: 121e; XLVII: 161c; XLIX: 172e; LV: 193e; LVI: 197c; LXXVII: 5h1, 2; LXXXIX: 21j; XCIV: 26p; XCV: 27c; XCVI: 31n; XCVII: 32-1; XCVIII: 33h; CI: 36i; CIV: 39j; CXI: 59b; CXIII: 58g; CXXXV: 24c; CXXXVI: 28b; CXLV: 42h; CXLVI: 43g; CL: 54f). Kostené ihlice prípadne šidlá pochádzajú z viacerých objektov z germánskeho sídliska v Branči (*Kolník/Varsik/*

Vladár 2007, Tab. 19: 1; 26: 1–3; 53: 1; 84: 1; 100: 1; 121: 2; 128: 4; 152: 11, 12). Z južnej Moravy pochádzajú kostené ihlice a šidlá tiež z viacerých sídliskových objektov datovaných do 2. storočia. Patria sem napr. kostené ihlice z lokalít Blučina, Hrušky, Křepice a Křižanovice (*Droberjar 1997*, Taf. 14: 3, 6, 7; 26: 3, 4, 6; 30: 2, 3; 47: 4–8; 84: 5–8; 96: 3–7).

4 ZHRNUTIE

Náramky a ihlice zo Zohora dokladajú zmeny v móde v 1. až 3. storočí. Rímske náramky svedčia o výmennom obchode v rímsko-germánskom pohraničí a širšom predpolí rímskej hranice na Jantárovej ceste, podobne ako to dokumentujú importy rímskej strešnej krytiny, stolovej a úžitkovej keramiky, bronzových nádob, či spôn a prsteňov.

Spomedzi pertraktovaných predmetov zo Zohora môžeme medzi rímske výrobky jednoznačne zaradiť široký náramok (*armilla*) a striebornú pletenú retiazku. Pri proveniencií ostatných artefaktov nemožno rozlíšiť či ide o rímske alebo germánske výrobky. Bronzové a kostené ihlice mohli slúžiť na zopínanie šiat alebo úpravu účesu. Pri kostených ihliciach sa dá predpokladať aj kumulovaná funkcia ihlíc do vlasov alebo šidiel. Ihly na šitie, spolu s nálezmi tkáčskych závaží a praslenov, súviseli s textilnou výrobou v areáli germánskeho sídliska. V tunajších kniežacích hrobách sa našli početné odtlačky textilu na bronzových nádobách (*Elschek/Jakab/Štolcová 2021*). Germánsky šperk mohol byť sčasti vyrobený na sídlisku o čom svedčia dva polotovary spôn (*Elschek 2017a*, 173) a depot fragmentov rímskych bronzových nádob pravdepodobne určených na sekundárne spracovanie (*Elschek 2002*). Doklady produkcie spôn a drobných predmetov sa našli aj v areáloch neďalekých germánskych sídlisk v Bratislave-Devínskej Novej Vsi (*Elschek 2007; 2017a*, 173) a v Stupave (*Turčan 1985*). Najnovšie svedectvo o výrobe predmetov z farebných kovov pochádza zo záchranného výskumu na trase diaľnice v Bratislave-Vajnorochoch.³

³ Pozri príspevok B. Vymazalovej v tejto publikácii.

LITERATÚRA

- Beckmann 1966* – B. Beckmann: Studien über die Metallnadeln der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. Saalburg Jahrbuch 23, 1966, 5–101.
- Blume 1912* – E. Blume: Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit. I. Teil. Mannus-Bibliothek 8. Würzburg 1912.
- Cieśliński 2010* – A. Cieśliński: Kulturelle Veränderungen und Besiedlungsabläufe im Gebiet der Wielbark-Kultur an Lyna, Pasleka und oberer Drweca. Berlin – Warschau 2010.
- Crummy 2005* – N. Crummy: From bracelets to battle-honours: military armillae from the Roman conquest of Britain. In: N. Crummy (ed.): Image, Craft and the classical World. Essays in honour of Donald Bailey and Catherine Johns. Monographie Instrumentum 29, Montagnac 2005, 93–105.
- Droberjar 1997* – E. Droberjar: Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha 1997.
- Droberjar 1999* – E. Droberjar: Dobřichov-Piřhora. Ein Brandgräberfeld der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen. Praha 1999.
- Elschek 2002* – K. Elschek: Ein Hortfund von römischen Bronzegefäßbruchstücken, neue Grab- und Siedlungsfunde aus Zohor (Westslowakei). In: K. Kuzmová/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag. Nitra 2002, 245–260.
- Elschek 2007* – K. Elschek: Römische Münzen entlang der Bernsteinstrasse im slowakischen Marchgebiet nördlich von Carnuntum (Westslowakei) und ein Beleg der Sekundärverwendung von römischen Münzen. Slovenská numizmatika 18. Nitra 2007, 143–155.
- Elschek 2011* – K. Elschek: Produktionsobjekte der älteren römischen Kaiserzeit aus Zohor. Zborník Slovenského národného múzea 105, Archeológia 21, 2011, 175–182.
- Elschek 2013* – K. Elschek: Zohor – Ein neues Fürstengrab der „Lübsow-Gruppe“ und Brandgräber mit Edelmetallbeigaben aus Zohor (Westslowakei). In: M. Hardt/O. Heinrich-Tamáška (Hrsg.): Grundprobleme. Thema: Macht des Goldes – Gold der Macht. Forschungen zu Spätantike und Mittelalter 2. Weinstadt 2013, 91–123.
- Elschek 2017a* – K. Elschek: Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jahrhundert. Germanischer Fürstensitz und die germanische Besiedlung. Anhang: Die Siedlungen von Bratislava-Devínska Nová Ves, Láb und Plavecký Štvrtok während der römischen Kaiserzeit. Mit Beiträgen von: H. Sedlmayer: Analogien des römischen Badegebäudes von Bratislava-Dúbravka im Blocktyp; St. Groh: Terra Sigillata aus Bratislava-Devínska Nová Ves. Nitra 2017.
- Elschek 2017b* – K. Elschek: Rímske emailové spony zo Slovenska a nové nálezy emailových spôn zo Záhoria. In: E. Droberjar/B. Komoróczy (Eds.): Archeológia barbarov 2012, Brno 2017, 169–180.
- Elschek 2021* – K. Elschek: Ein isoliertes Körpergrab aus dem 1. Jh. n. Chr. vom germanischen Fürstensitz in Zohor, Westslowakei. In: Z. Robak/M. Ruttkay (eds.): Celts – Germans – Slavs. A tribute anthology to Karol Pieta. Slovenská archeológia – Supplementum 2, 2021, 199–206.
- Elschek 2023* – K. Elschek: Die germanischen Gräberfelder im slowakischen Marchgebiet und die Zentralsiedlung mit Brandgräberfeld und Fürstengräbern vom 1.–4. Jh. n. Chr. aus Zohor (Bez. Malacky). In: L. C. Formato et al. (Hrsg.): Gräber in Kontaktregionen. Schriften zur Archäologie und Archäometrie der Paris Lodron Universität Salzburg 14. Salzburg 2023, 51–70.
- Elschek/Groh/Kolníková 2015* – K. Elschek/St. Groh/E. Kolníková: Eine neue germanische Siedlung und römisch-germanische Niederlassung (?) von Stupava-Mást (Westslowakei). Vorbericht. Slovenská archeológia 63/1, 2015, 63–114
- Elschek/Jakab/Štolcová 2021* – K. Elschek/J. Jakab/T. Štolcová: Die Fürstengräber von Zohor in der Westslowakei und ihr Umfeld im Licht neuer Forschungen. Berichte der Römisch-germanischen Kommission 98 (2017), 2021, 105–129.
- Kolník 1959* – T. Kolník: Germánske hroby zo staršej doby rímskej zo Zohora, Žlkoviec a Kostol-

- nej pri Dunaji. Slovenská archeológia 7, 1959/1, 144–162.
- Kolník 1980* – T. Kolník: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei. Bratislava 1980.
- Kolník/Varsik/Vladár 2007* – T. Kolník/V. Varsik/J. Vladár: Branč – germánska osada z 2. až 4. storočia. Nitra 2007.
- Kraskovská 1959* – L. Kraskovská: Hroby z doby rímskej v Zohore. Slovenská archeológia 7, 1959/1, 99–143.
- Kraskovská/Studeníková 1996* – L. Kraskovská/E. Studeníková: Príspevok k osídleniu „Pieskov“ v Zohore, okr. Bratislava-vidiek. Zborník Slovenského národného múzea 90, Archeológia 6, 1996, 123–148.
- Maczyńska/Jakubczyk/Urbaniak 2021* – M. Maczyńska/I. Jakubczyk/A. Urbaniak: Babi-Dól-Borc. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur mit Steinkreisen und Grabhügeln aus Pomern. Warszawa – Gdańsk 2021.
- Natuniewicz-Sekula/Okulicz-Kozarin 2011* – N. Natuniewicz-Sekula/J. Okulicz-Kozarin: Weklice. A Cemetery of the Wielbark Culture on the Eastern Margin of Vistula Delta (Excavations 1984–2004). Warszawa 2011.
- Ondrouch 1957* – V. Ondrouch: Bohaté hroby z doby rímskej na Slovensku. Bratislava 1957.
- Rajtár 2013* – J. Rajtár: Gold bei den Quaden. In: M. Hardt/O. Heinrich-Tamáska (Hrsg.): Grundprobleme. Thema: Macht des Goldes – Gold der Macht. Forschungen zu Spätantike und Mittelalter 2. Weinstadt 2013, 125–150.
- Riha 1990* – E. Riha: Der römische Schmuck aus Augst und Kaiseraugst. Augst 1990.
- Schuster 2018* – J. Schuster: Czarnowko-Fundplatz 5. Acht Prunkgräber – Zeugnisse neuer Eliten im 2. Jh. n. Chr. im Ostseeraum. Leborg – Warszawa 2018.
- Studeníková 1978* – E. Studeníková: Nálezy z doby bronzovej v Zohore, okr. Bratislava-vidiek. Zborník Slovenského národného múzea 72, História 18, 1978, 9–40.
- Turčan 1985* – V. Turčan: Germánsky výrobný objekt zo Stupavy. Zborník Slovenského národného múzea 79, História 25, 1985, 93–116.
- Varsik 2011* – V. Varsik: Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Nitra 2011.
- Varsik/Kolník 2021* – V. Varsik/T. Kolník: Cífer-Pác. Eine spätantike Residenz im Quadenland. Teil 1 und 2. Bonn 2021.
- Werner 1980* – J. Werner: Der goldene Armring des Frankenkönigs Childerich und die germanischen Handgelenkringe der Jüngerer Kaiserzeit. Frühmittelalterliche Studien 14, 1980, 1–49.
- Woźniak 2021* – M. Woźniak: Kleszewo. Cmentarzysko kultur Przeworskiej i Wielbarskiej na północnym Mazowszu. Cześć 1: Katalog. Pruszków – Warszawa 2021.
- Wójcik 1982* – T. Wójcik: Pomorskie formy bransonet weźowatych z okresu rzymskiego. Materiały Zachodniopomorskie 24, 1982, 35–113.

ARMRINGE, NADELN UND NÄHNADELN VOM 1.–3. JAHRHUNDERT VOM GERMANISCHEN FÜRSTENSITZ IN ZOHOR

KRISTIAN ELSCHKEK

In den 40-er bis 50-er Jahren des 20. Jahrhunderts wurden in Zohor-Piesky germanische Fürstengräber durch den Schotterabbau gestört (Abb. 1). Archäologische Rettungsgrabungen wurden hier vom Slowakischen Nationalmuseum und später vom Archäologischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften realisiert. Bis 2010 konnte hier eine Fläche von etwa 5,5 ha untersucht werden. Im Bereich der Fundstelle konnten germanische Siedlungsobjekte, Produktionsobjekte, Brandgräber, Fürstengräber und ein Hortfund von Bronzegefäßfragmenten untersucht werden. Im Beitrag werden Armringe, Nadeln und Nähadeln vorgelegt die mit dem Schmuck, der Haartracht, der Bekleidung und der Textilbearbeitung zusammenhängen.

Zu Armringen, bzw. Armbändern gehören bisher 13 Exemplare (Abb. 2, 3). Der hochwertigste ist der 304,7 Gramm schwere Goldarmring vom Fürstengrab 5/1957 (Abb. 3), ein weiteres Exemplar mit Schlangenköpfen stammt vom Grab 23/2008 von der 2. Hälfte des 1. bis Anfang des 2. Jahrhunderts. Solche Armringe werden zum „*pommerschen Typ*“ gereiht (Schuster 2018, 79–85). Der Goldarmring wird vom L. Kraskovská an die Wende des 1./2. Jahrhunderts datiert (Kraskovská 1959, 124), J. Werner nahm an, dass es sich um eine römische Auszeichnung – Statussymbol (*Armilla*) für einem germanischen Prinzeps handeln könnte (Werner 1980, 34–37). Mehrere Armringe nördlichen Ursprungs stammen von den Siedlungsgebieten der Przeworsk- und Wielbark-Kulturen (Abb. 2: 3, 4, 7) die zu den Typen Blume BII (Blume 1912) oder Wójcik IIIB (Wójcik 1982) gehören. Vom Objekt 124/2009 aus der 2. Hälfte des 2. Jahrhunderts stammt ein glattes Bronzearmringbruchstück (Abb. 2: 10). Zwei interessante Funde aus Zohor sind römische Erzeugnisse.

Dazu gehört eine geflochtene Schmuckkette (Abb. 2: 9) vom Typ Riha 10.2 (Riha 1990, 76, 77, Taf. 32: 747–749), wobei die Vergleichsfunde vom 1. Jahrhundert aus Augst allerdings aus Bronze hergestellt sind. Beim zweiten interessanten Fund handelt es sich um einen Silberarmring mit drei Parallelstreifen (Abb. 2: 11) der vor allem von den Britischen Inseln bekannt ist. Er gehört zur Gruppe Crummy B oder C. Solche Armringe werden von N. Crummy für *Armillae* (Schlachtorden) gehalten und stammen nach der Autorin aus der Eroberungszeit Britanniens während der Regierungszeit des Claudius (Crummy 2005, 98, Table 1, Fig. 2–4). Die *Armilla* könnte so während der Verschiebung von Militäreinheiten aus Britannien nach Pannonien gebracht worden sein und von dort nach Zohor gelangen.

Zu Bronzenadeln gehören 10 Exemplare (Abb. 4), davon stammen vier Exemplare aus drei Objekten des 1. Jahrhunderts (Abb. 4: 1, 5, 7, 8), die Bronzenadel vom Objekt 121/2009 gehört ins 2. Jahrhundert (Abb. 4: 2).

Zu Bronzenähadeln gehören sieben Exemplare und eine tordierte hakenförmige Nadel (Abb. 5), davon stammen fünf Nähadeln aus Objekten. Das erste Exemplar stammt vom Körpergrab (Objekt 230/2010), das zweite – wahrscheinlich ein Nähadelbruchstück vom Objekt 177/2010 (Abb. 5: 2, 7). Beide Objekte gehören ins 1. Jahrhundert. Das dritte Exemplar vom Objekt 47/1995 und das vierte Exemplar (tordierte Hakennadel) vom Objekt 34/2008 stammen aus Objekten des 2. Jahrhundert (Abb. 5: 1, 8). Das fünfte Exemplar stammt aus dem Siedlungsobjekt 43/95 das in die 1. Hälfte des 3. Jahrhunderts gehört (Abb. 5: 6).

Knochnadeln stammen von sieben Objekten (Abb. 6). Zwei der Nadeln hatten Bronzeringe am Nadelkopf (Abb. 6: 4, 5), einige der Nadeln konnten

als Haarnadeln und gleichzeitig auch als Pfriemegedient haben. Ins 1. Jahrhundert gehören die Exemplare von den Objekten 195/2010 und 199/2010

(Abb. 6: 3, 4), ins 2. Jahrhundert die Exemplare aus den Objekten 68/2008, 30/1995, 122/2009 und 121/2009 – 2 Stücke (Abb. 6: 1, 2, 5–7).

PhDr. Kristian Elschek, CSc.

Archeologický ústav SAV, v. v. i.

Akademická 2

SK – 949 21 Nitra

kristian.elschek@savba.sk